

Рада національної безпеки в системі зовнішньої політики США

Ірина Дудко,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри політичної історії
Київського національного
економічного університету

У статті аналізуються тенденції становлення, а також реорганізаційних змін і функціонального спрямування Ради національної безпеки в системі зовнішньополітичного механізму США у постбіполярні часи.

Розгляд тенденцій сучасної зовнішньої політики США об'єктивно вимагає й розгляду принципів формування державних структур, залучених до процесу її реалізації.

Система виконавчої влади США включає в себе значну кількість відомств, пов'язаних із зовнішньою політикою країни: Раду національної безпеки (РНБ), Держдепартамент, Міністерство оборони, Центральне розвідувальне управління, Департамент внутрішньої безпеки (ДВБ), Департамент юстиції, а також департаменти торгівлі, фінансів, енергетики... Та саме РНБ традиційно посідає в цій сукупності особливе місце. Це, на думку аналітиків, пояснюється не тільки безпосередньою підпорядкованістю цієї структури президентові, а й закріпленою за нею функцією координації діяльності інших відомств, причетних до формування та реалізації зовнішньої політики держави, залишаючись при цьому головним дорадчим органом при президентові [1, р. 47]. Саме це традиційно зумовлює науковий інтерес до діяльності РНБ, причому в постбіполярних умовах такий інтерес значно підвищився. Йдеться не тільки про специфічні реорганізаційні зміни зовнішньополітичних відомств США під впливом кардинальних трансформацій системи міжнародних відносин в сучасних умовах, а й про нові тенденції функціонування виконавчої влади країни в цілому під впливом як зовнішньополітичних, так і внутрішніх (функціональних) змін. Слід додати, що сучасна вітчизняна історіографія ще не здійснила досліджень, які б відображали тенденції розвитку зовнішньополітичних структур

США і, зокрема, РНБ в постбіполярний період. Аналіз цієї проблематики стосується лише періоду 1940 – 1980-х років [2 – 6].

Отже, вивчення проблем функціонального забезпечення американської зовнішньої політики диктує необхідність нових розвідок стосовно діяльності зовнішньополітичних відомств США, причому тенденції формування таких досліджень передбачають як узагальнення вітчизняних джерел, так і аналіз сучасної американської літератури, а також доступних для аналізу документів, що стосуються діяльності відповідних відомств США, насамперед – РНБ. Серед проблем, які набувають при цьому особливої актуальності – традиційні, характерні для біполярного часу, і специфічні, визначені постбіполярним періодом, риси організаційної будови і функціонування РНБ, система взаємодії президента і РНБ як механізму реалізації зовнішньої політики або, іншими словами, керівництва зовнішньополітичним процесом у постбіполярні часи.

Слід зазначити, що структура, роль та функціональне спрямування РНБ в системі зовнішньополітичного механізму США вперше були визначені Актом національної безпеки від 1947 року, а потім доповненнями до цього Акту від 1949 року, а також Реорганізаційним планом від 1949 року. Щодо структури, то, ставши компонентом Виконавчого офісу президента, РНБ мала складатися з Ради – формального органу вироблення рішень, представленого високопрофесійними спеціалістами з проблем зовнішньої політики (як правило, керівниками провідних підрозділів зовнішньополітичного механізму) та невеликого штату підтримки Ради для здійснення порад президентів і координації процесу забезпечення національної безпеки країни [7].

Офіційно метою функціонування РНБ було визначено раціоналізацію процесу забезпечення національної безпеки і формалізації участі президента у керівництві зовнішньою політикою держави через бюрократію зовнішньополітичних відомств та – особливо – військових. Від самого початку функціонування Ради президенти виявили тенденцію до використання її і в дещо іншому напрямі. Йдеться про відверте перебирання президентом функцій керівництва зовнішньополітичним механізмом і формування через РНБ надійної опори глави держави в його протидії прошаркам державної бюрократії, які могли б мати протилежне за президентське бачення завдань і шляхів реалізації зовнішньої політики. Згодом ця тенденція забезпечила не тільки перетворення РНБ і загалом Білого дому в центр формування зовнішньої політики, а й можливість перерозподілу впливів у межах самої Ради із зменшенням ролі органу формування рішень і зростання ролі радника з питань національної безпеки та, відповідно, штату РНБ з наданням йому незалежних джерел інформації, а відтак і можливості надавати

Ірина Дудко

президентові консультації та поради незалежно від інших структур.

Розглядаючи процес формування політики на президентському рівні в другій половині ХХ століття, американські дослідники називають три його головні етапи. Перший етап – президентство Г. Трумена і Д. Ейзенхауера, за яких РНБ (як і штат підтримки) використовувалась як дорадчий орган при президенті, що забезпечує зв'язки (довірчі стосунки) президента з кабінетом секретарів та департаментами державного механізму США. Другий етап пов'язаний з президентством Дж. Кеннеді і Л. Джонсона. Тоді роль РНБ як формального органу формування рішень зменшилася з одночасним зростанням ролі радника з питань національної безпеки і штату РНБ, які починають протистояти провідним структурам зовнішньополітичного механізму, насамперед – Держдепартаменту США. Третій етап – президентство Р. Ніксона і всіх його наступників: радник з питань національної безпеки і штат РНБ почали відігравати провідну роль у процесі формування зовнішньої політики на президентському рівні [8].

На нашу думку, такий підхід аналітиків не можна прийняти без застережень, адже, попри зростання впливу радника з питань національної безпеки і штату РНБ в системі зовнішньополітичного механізму США, суттєву роль у процесі формування і реалізації зовнішньої політики продовжували відігравати й інші агенції, зокрема Держдепартамент. Водночас цей підхід відображає певні суттєві особливості процесу прийняття зовнішньополітичних рішень на президентському рівні, пов'язані з перетворенням РНБ на головний консультативний орган президента в межах Білого дому і всієї виконавчої влади щодо проблем зовнішньої політики. З іншого боку, може йтися про те, що саме РНБ (насамперед – через радника з питань національної безпеки і штату РНБ) перебрала на себе функції контролю щодо підготовки рішень на президентському рівні як через координацію майже усього обсягу необхідної для цього інформації, так і діяльності залученої до зовнішньополітичного механізму бюрократії.

Зазначені принципи, утвердившись у біполярний період, чітко проявлялись і в постбіполярні часи, хоча різний стиль керівництва зовнішньополітичним механізмом з боку президентів зумовив і різний ступінь ефективності та вагомості РНБ як важеля формальних зв'язків у межах зовнішньополітичного процесу США.

Керівництво зовнішньополітичним механізмом через формальний посередницький процес, що здійснювався штатом РНБ і координувався радником з питань національної безпеки, було особливо очевидним, наприклад, в часи президентства Дж. Буша-старшого. Так, збір інформації і підготовка політичних рекомендацій здійснювалися за допомогою РНБ через посередницькі групи різного рівня – для вищих урядовців, безпосередньо залучених до підготовки найважливіших і

узагальнюючих рішень зовнішньої політики, і груп бюрократії, що відповідали за аналіз менш важливих проблем, сфокусованих переважно на географічних чи функціональних напрямках діяльності зовнішньополітичного механізму країни [9 – 10].

На практиці координацію діяльності зовнішньополітичного механізму за адміністрації Дж. Буша-старшого здійснювали Б. Скоукрофт як радник з питань національної безпеки та його заступник Р. Гейтс: вони очолювали, відповідно, два провідні координаційні комітети РНБ – Комітет голів як групи рівня президентського кабінету (NSC Principals Committee – NSC/PC) і комітет заступників голів як групи рівня заступників секретарів (NSC Deputies Committee – NSC/DC). Крім цих комітетів у межах адміністрації Дж. Буша-старшого діяла ще низка політичних координаційних підконтрольних РНБ комітетів (NSC/PCC), що виступали в якості посередницьких груп між двома провідними комітетами і, у свою чергу, РНБ та іншими структурами зовнішньополітичного механізму в цілому. Саме ці політичні координаційні комітети виконували головний обсяг роботи щодо формулювання політичної платформи для її розгляду на більш високому рівні, а також контролю і координації кроків з реалізації прийнятих рішень. Ці комітети, або робочі групи, організовані за регіональним (країни Європи, СРСР, країни Латинської Америки) та функціональним (контроль за озброєннями, обороною, розвідкою) принципом, очолювалися помічниками секретарів (міністрів) – помічниками держсекретаря щодо регіонального напрямку і помічниками міністрів оборони, фінансів, директора ЦРУ і т. д. щодо функціонального напрямку діяльності. Водночас для підвищення контролю і координації діяльності цих груп з боку Білого дому виконавчими секретарями кожного з політичних координаційних комітетів призначалися члени штату РНБ.

Така система передбачала, що комітет заступників голів через заступника секретаря з питань національної безпеки контролював роботу інших координаційних комітетів і формулював рекомендації для комітету голів і безпосередньо штату РНБ, а комітет голів, у свою чергу, виступав як виконавчий комітет РНБ під керівництвом радника з питань національної безпеки, що безпосередньо підпорядковувався президентові. Ця схема не тільки сприяла централізації контролю щодо зовнішньополітичного механізму, відводячи особливу роль в реалізації такого контролю РНБ, а й забезпечувала чітку роботу самої Ради як провідної структури, відповідальної за формування зовнішньополітичного курсу країни [11].

Слід зазначити, що успіх в реалізації налагодженого функціонування РНБ за Дж. Буша-старшого пов'язується переважно і з призначенням на посаду радника з питань національної безпеки відомого політичного функціонера Б. Скоукрофта, що добре зарекомендував себе в РНБ ще

Ірина Дудко

коли цим органом керував Г. Кіссінджер (президентство Р. Ніксона), а потім, в останній період президентства Дж. Форда, був радником з питань національної безпеки. Він відзначився також як голова президентського комітету з розслідування скандалу Іран-контра за часів президентства Р. Рейгана.

Стиль Б. Скоукрофта як керівника відзначався неформальністю та інтенсивністю зв'язків з президентом. Йому вдалося підтримувати позитивні стосунки з іншими агентствами і, зокрема, Держдепартаментом, що дало аналітикам підстави розглядати діяльність зовнішньополітичної бюрократії в часи Дж. Буша-старшого як одну з найбільш ефективних президентських команд. Якщо додати до цього досить чітко сформульовану зовнішньополітичну платформу США на переломному етапі світового розвитку (розпад СРСР, об'єднання Німеччини), а також успішне проведення низки зовнішньополітичних, у тому числі й силових операцій („Справедлива справа” в грудні 1989 року в Панамі, „Буря в пустелі” в грудні 1991 року в Кувейті), зовнішньополітичну команду Дж. Буша-старшого розглядають як одну з найрезультативніших в американській історії постбіполярного періоду [1, р. 47, 50].

Досить високий рівень ефективності механізму координації і посередництва в межах зовнішньополітичної бюрократії, забезпечений за Дж. Буша-старшого через РНБ, зумовив звернення до Ради як важеля зовнішньополітичного механізму й наступного президента – Б. Клінтона, хоча саме в цей період стався помітний перехід від формального процесу прийняття рішень на президентському рівні, що мав узагальнювати підготовчу роботу підпорядкованої президентові бюрократії, до неформального процесу, побудованого переважно на консультаціях президента з найближчими радниками зі сфери зовнішньополітичного механізму. Так, особистих преференцій, особливо в перший термін президентства Б. Клінтона, набули неформальні зустрічі президента з держсекретарем У. Кристофером, а потім з М. Олбрайт, радником з питань національної безпеки Е. Лейком, міністром оборони Л. Еспіном та наступником Л. Еспіна У. Перрі. Такий підхід сприймався (і сприймається) деякими американськими аналітиками як прагнення Б. Клінтона віднайти збалансований метод керівництва зовнішньополітичним механізмом, хоча зворотною стороною цього (особливо протягом першого строку президентства Б. Клінтона) був брак чітко сформульованої стратегії адміністрації на зовнішній арені – тенденція, що викликала гостру критику опонентів президента, насамперед з табору Республіканської партії.

Щодо РНБ, то її діяльність в адміністрації Б. Клінтона зосереджувалась, насамперед, на виробленні попередніх рішень, причому специфікою функціонування Ради за таких обставин стало не тільки

розширення її загального складу, а й зростання чисельності підрозділів. Йдеться, передусім, про розширення представництва комітету голів РНБ, до складу якого, поряд з президентом, віце-президентом, держсекретарем, міністром оборони як постійними членами (згідно з Законодавчим актом 1947 року) та директором ЦРУ, головою комітету начальників штабів як радниками РНБ, що могли відвідувати її засідання, додавались такі нові члени, як міністр фінансів, представник США в ООН, помічник президента з питань національної безпеки, помічник президента з економічної політики та голова адміністрації президента. На засідання Ради могли запрошуватися міністр юстиції, голови виконавчих департаментів та агентств, спеціальні (затверджені законодавством) радники РНБ та інші посадовці вищого рівня як спеціалісти в галузі зовнішньої політики.

Зазнала змін і структурна будова РНБ, де замість офісу з європейських справ з'явилися офіс у справах Західної Європи, офіс у справах Росії, України, Євразії, а також утворено інші офіси, що відображали найбільш актуальні аспекти зовнішньої політики адміністрації Б. Клінтона [12, р. 42 – 73]. Крім того, для координації та централізації внутрішньо- і зовнішньоекономічної політики за умов, коли проблеми світової економіки посіли особливе місце у зовнішньополітичній стратегії США, було утворено Національну економічну раду під керівництвом спеціального помічника (радника) президента з економічної політики та штату аналітиків, побудованого за зразком РНБ. Це утворення мало посилити можливості президента керувати зовнішньополітичною і зовнішньоекономічною бюрократією, і, зокрема, тими її прошарками, що мали можливість безпосередньо впливати на прийняття рішень на президентському рівні [11].

В цілому організаційні зміни за часів Б. Клінтона призвели до значного структурного зростання РНБ, чисельність якої (більше ста осіб у період другого президентства Б. Клінтона) була найбільшою за всю історію Ради. Водночас ефективність цієї структури в системі зовнішньополітичних відомств не була досить показовою з урахуванням специфіки підходів Б. Клінтона до керівництва зовнішньополітичним процесом, де особливої ваги набували не стільки чітко визначені механізми, скільки неформальні впливи на президента його радників зі сфери зовнішньої політики. Так, не можна не відзначити, наприклад, набуття особливої ваги в системі американської адміністрації держсекретаря М. Олбрайт, яка протягом усіх восьми років президентства Б. Клінтона була активною учасницею найбільш важливих і драматичних подій, що стосувались зовнішньої політики, і чий вплив на процес формування і реалізації зовнішньополітичного курсу США був набагато помітнішим, ніж вплив, скажімо, радника з питань національної безпеки Е. Лейка попри його значний досвід роботи в системі

Ірина Дудко

зовнішньополітичних відомств країни. Е. Лейк і його заступник С. Бергер (з 1997 року С. Бергер стає радником з питань національної безпеки після призначення Е. Лейка директором ЦРУ) піддавались постійній критиці з боку оглядачів зовнішньополітичної діяльності американської адміністрації як за недостатню ефективність дій щодо управління штатом Ради і посередницької (координаційної) роботи в межах зовнішньополітичного механізму, так і за надмірне прагнення будь-що зберегти консенсус зовнішньополітичних структур президентського рівня, що перешкоджало необхідному рівню фахових консультацій з боку РНБ, а також негативно позначалося на результатах зовнішньополітичних операцій США [1, р. 51].

Характерно, що чергові зміни, які розпочалися з обранням президентом Дж. Буша-молодшого, спрямовувалися на підвищення ефективності діяльності Ради в системі зовнішньополітичного механізму як через вдосконалення її структури, так і залучення до неї нових професіоналів. Так, радником з питань національної безпеки в січні 2001 року було призначено К. Райс – професора політичних наук, фахівця з питань радянської і східноєвропейської зовнішньої та оборонної політики, що вже мала значний досвід роботи у зовнішньополітичних відомствах, включаючи й (за часи Дж. Буша-старшого) в РНБ США [13].

При збереженні у незмінному вигляді сформованого в часи Б. Клінтона складу вищого консультативного органу (Комітету голів) РНБ, К. Райс ініціювала скорочення на третину штату Ради і провела його реорганізацію відповідно до сформованих новою адміністрацією національних інтересів, зокрема й спрямування зовнішньополітичної діяльності на посилення оборонної ініціативи, включаючи національну систему ПРО, а також реалізацію прагматичних підходів щодо надання допомоги новим демократіям тощо.

В сенсі зазначеного, наприклад, було проведено об'єднання відділів, які окремо опікувалися проблемами Європи, країн пострадянського простору, Балканського півострова – тенденція, що не тільки відображала наміри нової адміністрації скоротити присутність США на Балканах, а й відмовитися від виокремлення лінії на підтримку нових демократій із загальноєвропейської чи азійської стратегії. К. Райс та її команда значно змінили й структуру відділів РНБ за географічною ознакою, об'єднуючи країни в такий спосіб, щоби краще враховувалися зовнішньополітична стратегія та орієнтири США. Так, країни Південно-Східної Азії, які за Б. Клінтона були об'єднані з країнами Близького Сходу, знову було віднесено до відділу Азії, а країни Близького Сходу, у свою чергу, були об'єднані в одному відділі з країнами Північної Африки.

Щодо посад керівників новоутворених відділів, то на них, на пропозицію К. Райс, призначалися не ідеологи (винятково представники Республіканської партії), а досвідчені фахівці з проблем зовнішньої

політики, що вже проявили себе в попередні роки. Так, новим директором відділу у справах Європи і Євразії став Д. Фрейд – кадровий співробітник зовнішньополітичних відомств з досвідом роботи в Центральній Європі та СРСР, що працював в РНБ адміністрації Б. Клінтона і відіграв помітну роль у розширенні НАТО. Новим директором відділу Азії став Дж. Паттерсон як фахівець з проблем Японії, що працював в РНБ під керівництвом Б. Скоукрофта. Директором відділу у справах Близького Сходу та Північної Африки став кадровий співробітник РНБ за часів Б. Клінтона Б. Райдель, а керівником управління у справах Західної півкулі – кадровий співробітник зовнішньополітичних відомств Дж. Мейсто.

Інші помітні новації в межах РНБ, ініційовані К. Райс, були пов'язані з ліквідацією юридичного відділу, а також низки інших відділів, зокрема тих, що опікувалися питаннями екології, охорони здоров'я, зв'язку тощо, тоді як відділ транснаціональної загрози, наприклад, утворений ще за Б. Клінтона і очолюваний тоді ж Д. Кларком, до подій 11 вересня 2001 року продовжував діяти майже у незмінному вигляді [14].

Не можна не визнати суттєвого характеру змін, проведених в РНБ командою К. Райс, – при вельми суперечливих наслідках цих змін в системі зовнішньополітичного механізму країни. Може йтися, з одного боку, про значне зростання впливу РНБ як структури і, відповідно, радника з питань національної безпеки як голови цієї структури щодо прийняття зовнішньополітичних рішень на президентському рівні. Причому, це відбувалося всупереч прогнозованої деякими аналітиками ситуації, за якою К. Райс мала значно поступатися за впливами таким політичним діячам, як Р. Чейні – глава адміністрації, К. Пауелл – держсекретар чи Д. Рамсфелд – міністр оборони. Слід визнати, що К. Райс не тільки стала першою серед рівних в системі вищих посадовців і радників президентського рівня, а й забезпечила чільне місце РНБ в системі зовнішньополітичного механізму США. Окресливши первісно функції Ради як реалізацію координаційної роботи діючих у сфері зовнішньої політики відомств або, більш конкретно, за словами самої голови РНБ, „як обробку швів з ущемленням зв'язків: між численними відомствами, розгорнутими Сполученими Штатами у всьому світі” [14], К. Райс надала цьому процесові політичного значення, що, зрештою, зумовило визнання РНБ протягом першого строку дії адміністрації Дж. Буша-молодшого в якості головного інструмента щодо відображення позицій президента у зовнішньоекономічній, зовнішньополітичній та дипломатичній сферах.

Втім, ані РНБ, ані зовнішньополітичний механізм США в цілому не виявили високої дієздатності перед загрозою та атаками міжнародного тероризму, що стало підставою для критики дій уряду Дж. Буша-молодшого з боку конгресу, мас-медіа, політичних і громадських кіл країни. Відповідною реакцією щодо цього стало не тільки утворення

Ірина Дудко

незалежної комісії конгресу (так званої комісії 9/11) стосовно аналізу стану зовнішньополітичного механізму з подальшими рекомендаціями його трансформаційних змін [15 – 16], а й персональні слухання К. Райс як радника з питань національної безпеки в сенатській комісії (квітень 2004 року) у зв'язку із звинуваченнями в недостатньому рівні пильності та ефективності дій РНБ, і, зокрема, підпорядкованих їй служб розвідки перед загрозою терористичних атак у вересні 2001 року [17].

Відтак, повністю об'єктивними можуть видаватися кадрові зміни в системі структур національної безпеки з призначенням у січні 2005 року на посаду радника з питань національної безпеки нової особи – Ст. Дж. Хедлі як кадрового фахівця з питань зовнішньої політики, який працював заступником К. Райс протягом першого строку президентства Дж. Буша-молодшого [18]. Такий підхід не виключає зусиль на зміцнення функціональної ваги РНБ за умов зростання транснаціональних (наприклад, міжнародний тероризм) загроз національній безпеці США із збереженням за РНБ ролі провідного механізму в системі підготовки і реалізації зовнішньополітичних рішень на президентському рівні.

Водночас призначення К. Райс у січні 2005 року на посаду держсекретаря (замість К. Пауелла) із збереженням особливої ваги цієї посадової особи в дипломатії і зовнішньополітичній діяльності Дж. Буша-молодшого дає можливість стверджувати, що визначення надалі центру політичного керівництва зовнішньополітичним механізмом в діяльності чинної адміністрації може пов'язуватися не із зазначеною структурою, а з впливами окремих радників, або навіть радника, що посідає провідний пост. Може йтися при цьому про зростання неформальних зв'язків у системі керівництва зовнішньополітичним механізмом з боку президента, а також про переміщення центру зовнішньополітичного процесу США від РНБ до інших впливових структур, серед яких особливе місце можуть посісти Держдепартамент і утворена 2002 року Рада внутрішньої безпеки [19] або (з урахуванням останніх реформ) міністерство оборони чи навіть розвідувальне відомство.

За таких обставин місце РНБ в системі американського зовнішньополітичного механізму, як і схема функціонування самої системи, визначені не чітко. Так, реформи, що здійснювалися відносно РНБ в постбіполярний період, стосувалися переважно її внутрішньої структури, не зачіпаючи суттєво (за винятком періоду президентства Дж. Буша-старшого) системи внутрішніх зв'язків державного механізму – тенденція, що зумовлювала ступінь використання координаційних функцій РНБ особистим ставленням до цієї проблеми президентів. Зростання ж ваги неформальних зв'язків в адміністративній діяльності американських президентів пов'язується, як нерідко підтверджує практика, не тільки з посиленням суб'єктивності оцінок вищого керівництва відносно внутрішньої і зовнішньої політики, а й

непередбачуваністю наслідків політичного курсу для національних інтересів країни.

Зазначене не може не враховуватись при аналізі специфіки функціонування американського зовнішньополітичного механізму, також як і підходів щодо формування найважливіших зовнішньополітичних рішень на президентському рівні. Йдеться про додаткові чинники розгляду тенденцій сучасного зовнішньополітичного курсу США, висновків, які стосуються перспектив його реалізації з урахуванням як міжнародного становища, потреб внутрішнього розвитку, так і функціонального забезпечення процесу керівництва державним механізмом з боку президента країни.

Література:

1. After the End. Making U. S. Foreign Policy in the Post-Cold War World. / Ed by Scott J. M. – Durham and London: Duke University Press, 1998. – 427.
2. **Иванян Э. А.** Белый дом: Президенты и политика. – М.: Политиздат, 1979. – 383 с.
3. Механизм формирования внешней политики США. – М.: Наука, 1986. – 203 с.
4. Политические институты США: История и современность. – М.: Наука, 1988. – 272 с.
5. Современные Соединенные Штаты Америки. – Энциклопедический справочник. – М.: Политиздат, 1988. – 542 с.
6. США: внешнеполитический механизм. Организация, функции, управление. – М.: Наука, 1972. – 368 с.
7. Establishment of the National Security Council. Membership of the National Security Council. National Security Function. – <http://www.whitehouse.gov/nsc/>.
8. **Destler I. M., Gelb L. H., Lake A.** Our Worst Enemy: The Unmaking of American Foreign Policy. – New York: Simon and Schuster, 1984.
9. **Hoffman D.** President Scales Back National Security Council. – Washington Post. – February 3, 1989. – P. A.8.
10. **Rosenthal A.** Scowcroft and Gates: A Team Rivals Baker. – New York Times. – February 21, 1991. – P. A.6.
11. History of the National Security Council, 1947 – 1997. – <http://www.whitehouse.gov/nsc/history.html>.
12. **Ripley R. B., Lindsay J. M.** US Foreign Policy After the Cold War. – Pittsburg: University of Pittsburg Press, 1997.
13. Biography of Dr. Condoleezza Rice. National Security Advisor. – <http://www.whitehouse.gov/nsc/ricebio.html>.
14. Реструктуризация Совета национальной безопасности США. –

Ірина Дудко

<http://npc.sarov.ru/digest/12001/appendix 2.htm>.

15. About the Commission. – <http://www.9-11commission.gov/about/index.htm>.

16. Commission on Terrorist Attacks upon the United States. Executive Summary. – http://www.9-11commission.gov/report/9-11Report_Exec.htm.

17. Dr. Condoleezza Rice's Opening Remark to Commission on Terrorist Attacks. The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. Hart Senate Office Building/ Washington, DC April 8, 2004. – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/04/20040408.html>.

18. Biography of Stephen Hadley, Assistant to the President For National Security Affairs. – <http://www.whitehouse.gov/nsc/hadleybio.html>.

19. **Дудко І.** У рамках антитерористичної стратегії. Рада внутрішньої безпеки і департамент внутрішньої безпеки в системі президентської влади США: від адміністративних до політичних змін. // Політика і час. - №12. С. 50 – 56.